

SBM 1082 Gammel Rye

Bygherrerapport



Sogn: Gammel Rye. Herred: Tyrsting. Amt: Skanderborg (Århus), Ejerlav: Gammel Rye By, Matr.nr.: 19a. Stednr: 16.04.05

Der er fundet i alt seks langhuse, en staklade og enkelte hegnsløb. Husene er dateret til yngre romertid/ ældre germansk jernalder (ca. 400 e.Kr.) ud fra hustypologi samt keramikronologi. Desuden blev der udgravet en brandgrube fra vikingetid (ca.800-1050 e.Kr.). Daglig leder Merethe Schifter Christensen, Skanderborg Museum 2008



SKANDERBORG MUSEUM

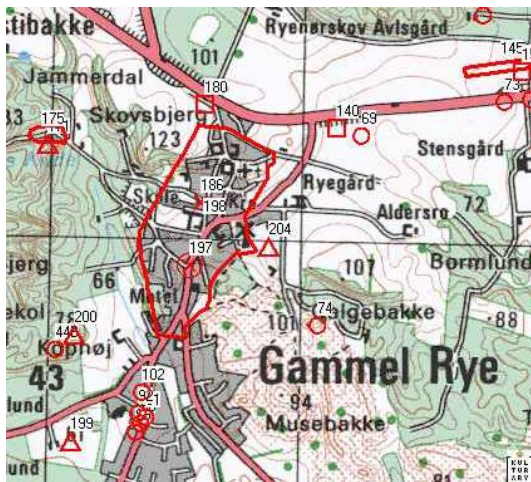
Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse.....	2
Baggrund for undersøgelsen	4
Tidligere fund i området.....	4
Topografi	4
Administrative data	5
Målesystem	5
Undersøgelsens forløb.....	5
Undersøgelsens resultater	5
Langhus K1.....	6
Langhus K2.....	8
Langhus K3.....	9
Langhus K4.....	12
Langhus K5.....	14
Hegnsforløb K6	16
Staklade K10	18
Hegnsforløb?/hus? K12	19
Langhus K13.....	20
Hegn K14.....	21
Generel beskrivelse af yngre romertids/ældre germanertids-bebyggelsen	22
A256 grube	24
A309, Brandgrube.....	25
Generel fundbeskrivelse.....	26
Konklusion og perspektivering	27
Fremtidigt arbejde.....	28
Litteratur.....	28

Tidstavle..... 29

Baggrund for undersøgelsen

En forespørgsel fra ejeren om en forundersøgelse samt den arkæologisk interessante beliggenhed udmundede i en prøvegravning af arealet. Da prøvegravningen bl.a. viste anlægsspor af to huse fra yngre romertid/ældre germanertid, blev det besluttet at udføre en systematisk gravning af ca. 3000 m² i den østlige del af udstykningen.



Figur 1 Oversigt over de registrerede fund fra området. Fra DKC.

Tidligere fund i området

Det undersøgte område ligger lige vest for kulturarvsareal sb 198. Kulturarvsarealet dækker over den middelalderlige og efterreformatoriske del af Gammel Rye og er det man kan se på Resens Atlas fra omkring 1670. Byen er nævnt i 1536 som købstad og allerede i 1405 nævnes byen som et valfartsted i forbindelse med Øm kloster og flere helligkilder i området.

Kirken der stammer fra 11-1200 tallet ligger NNV for det undersøgte område, mens Galgebakken, Sb 74, som er en høj, ligger SØ for. Lige vest for arealet ligger der en gammel mølle. 500 m NØ for er der spor fra en romertids boplads, sb. 140 og længere nede i Gammel Rye by ses flere overløjede høje der menes at stamme fra stenalderen.

Det udstykkede areal ligger på et meget spændende sted mellem kirken og galgebakken, og man kunne forvente at stedet havde været benyttet i middelalderen og nyere tid. Finn Pedersen, der har dyrket jorden, har dog aldrig fundet levn fra oldtiden.

Topografi

Området er et stærkt kuperet morænelandskab med dybe slugter og bakker. Selve det undersøgte areal ligger på den skrånende del af en bakkedop. Mod nordvest og nordøst er der større flade plateauer. Undergrunden er varierende. Mod øst er der fortrinsvis sand, mens der mod vest er mere leret og det er præget af aldannelser, hvilket gjorde det besværligt at gennemskue ved muldafrømningen. Muldlaget er mellem 25-70 cm tykt. Muldlaget er tykkest længst mod øst, hvor der samtidigt er lavest i det pågældende område.

Administrative data

I forbindelse med en byggemodning på ca. 1,6 ha i Gammel Rye, i Skanderborg kommune har Skanderborg Museum foretaget en arkæologisk forundersøgelse. Den private bygherre, Finn Pedersen, betaler for den systematiske undersøgelse.

Arbejdet blev udført af arkæolog Merethe Schifter Christensen (daglig udgravningsleder) som er ansat ved Skanderborg Museum, samt arkæolog Rikke Isler, Arkæolog Louise Søndergaard, arkæologistuderende Rikke Olafson og arkæologistuderende René Winther. Alle ansat ved Skanderborg Museum. Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af museumsinspektør Helle Reinholdt og arkæolog Ejvind Hertz, Skanderborg Museum.

Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

Skanderborg Museums journalnummer: SBM 1082 Gammel Rye

Sogn: Gammel Rye. Herred: Tyrsting. Amt: Skanderborg (Århus), Ejerlav: Gammel Rye By,

Matr.nr.: 19a. Stednr: 16.04.05

Kulturarvsstyrelsens (KUAS) journalnummer: For 2008 – 7.24.02 SBM-0001

Målesystem

Alle grøfter og anlæg blev opmålt med GPS i projektionen zone 32, ED50. Dataene blev efterfølgende digitaliseret i gis-programmet Mapinfo.

Et enkelt anlæg, A256, blev tegnet i et lokalt målesystem i 1:20., der siden blev målt ind med GPS.

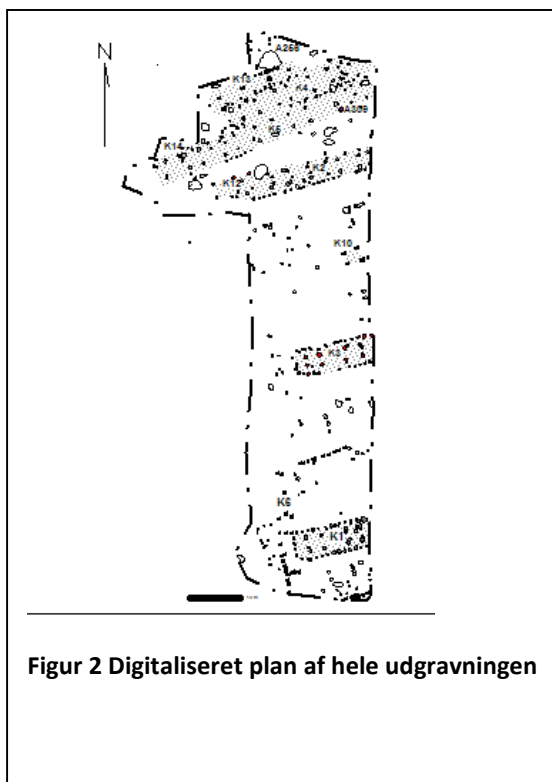
Undersøgelsens forløb

Undersøgelsen foregik i perioden fra d. 28. april til den 16. maj 2008. Muldafrømning af området foregik fra den 28. april til den 30. april 2008 samt den 9. maj 2008. Maskinkraften blev leveret af KM Maskiner A/S.

Stolpehuller og gruber blev snittet efter behov og fundene herfra indsamlet. Alle anlæg blev fortløbende nummereret startende med A1. Fundene blev ligeledes fortløbende nummereret startende med X1. Der blev givet i alt 543 A-numre og 123 X-nr. Profiltegningerne blev nummereret fra PFT1 til PFT30. Plantegningerne blev nummeret fra T1 til T2. Konstruktionerne blev nummeret fra K1-K14. Fotos er nummeret fra SBM1082-1 til 54.

Undersøgelsens resultater

På den østlige del i det undersøgte areal er der dukket 6 huse op fra Y.Rom./Æ.Ger., i form af de tagbærende stolper, som stod parvis i en række gennem huset, samt vægstolper. Desuden er der fundet en staklade (4-stolpe bygning som har været brugt til opbevaring af hø o.l.) og flere hegnsforløb, som kan knyttes til samme bebyggelse. Samtidig er der fundet enkelte gruber fra perioden, hvoraf A256 er beskrevet her.

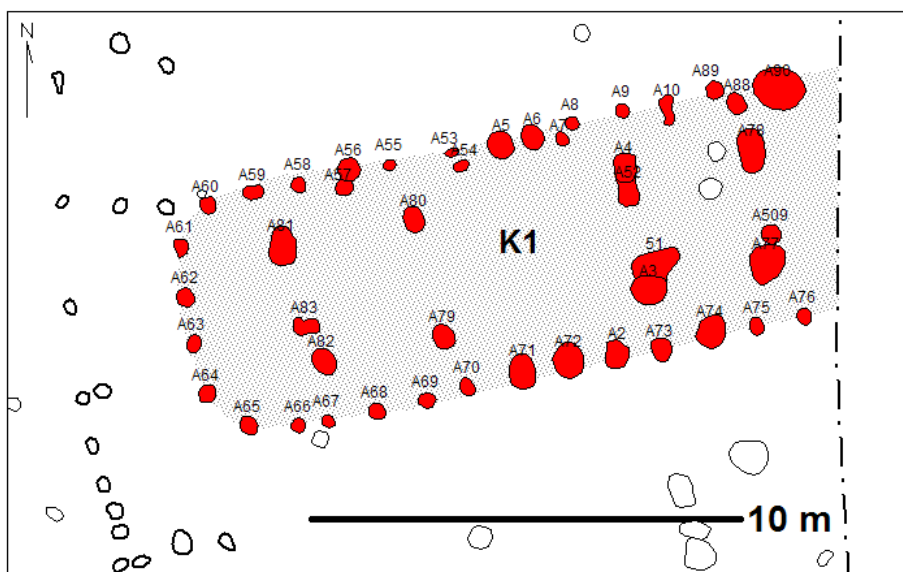


Der er også fundet en brandgrube fra vikingetid, som lå isoleret i det nordøstlige hjørne af lokaliteten.

Fra øvrige perioder skal nævnes at der er gjort et par løsfund der kan dateres til middelalder, men antageligt er ingen anlæg dukket op fra denne periode.

Hermed følger en beskrivelse af konstruktioner og særlige anlæg.

Langhus K1



Figur 3 Digitaliseret plan af langhus K1 (markeret med rødt)

Orientering: Omtrent Øst-Vest

Længde: Der er afdækket 15, 8 meter af huset, men det er tydeligt, at det fortsætter ind under tracéet.

Bredde: ca 5,6 m

PFTnr.:11 &12

SBM 1082 Gammel Rye

Tagstolper: A3, A4, A77-82. I alt 4 par.

Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: 54-76 cm, A78 skiller sig ud i både dybde og bredde (dybde 76cm, bredde 89cm). Generelt ligger dybden mellem 54-60 cm.
- Bredde: 54-89 cm.
- Fyld: Mørk mellebrunt til mørk mellebrunt gråligt homogent til heterogent sand. Kan være lettere gruset og svagt leret.
- Form: Afrundede bunde og lige sider, enkelte har svagt indadskrånende sider.
- Fund: Fund af keramik i A3- X3, A77- X28, A79- X29 ,A80 – X30, A82 – X32, A83 – X33. Fund af slagge i overfladen af A81 – X31.
- Andet: Generelt er de tagbærende stolper meget ensartede

Vægstolper: A2, A5, A6, A7, A9, A55 – 76, A88 – 90, A490 – i alt 30vægstolper, hvoraf de 4 er gavlstolper – A61-64.

Beskrivelse af vægstolper:

- Dybde: 13-40cm, men en del har en dybde på omkring 30 cm.
- Bredde: 17-82cm. men en del har en bredde på omkring 35-40 cm.
- Fyld: mørk til mellebrunt, nogle er svagt grålige. En stor del er homogene. De resterende heterogene. Ellers sandede, enkelte gruset sand.
- Form: rundbandede og med indadskrånende sider.
- Fund: Fund af keramik i A6 – X4
- Andet: Vægstolperne varierer en del i størrelse og fyld, men det er dog stadig klart at de er sammenhørende

Undergrund: Undergrunden er varierende fra sandet i vest enden til gruset sand i østenden

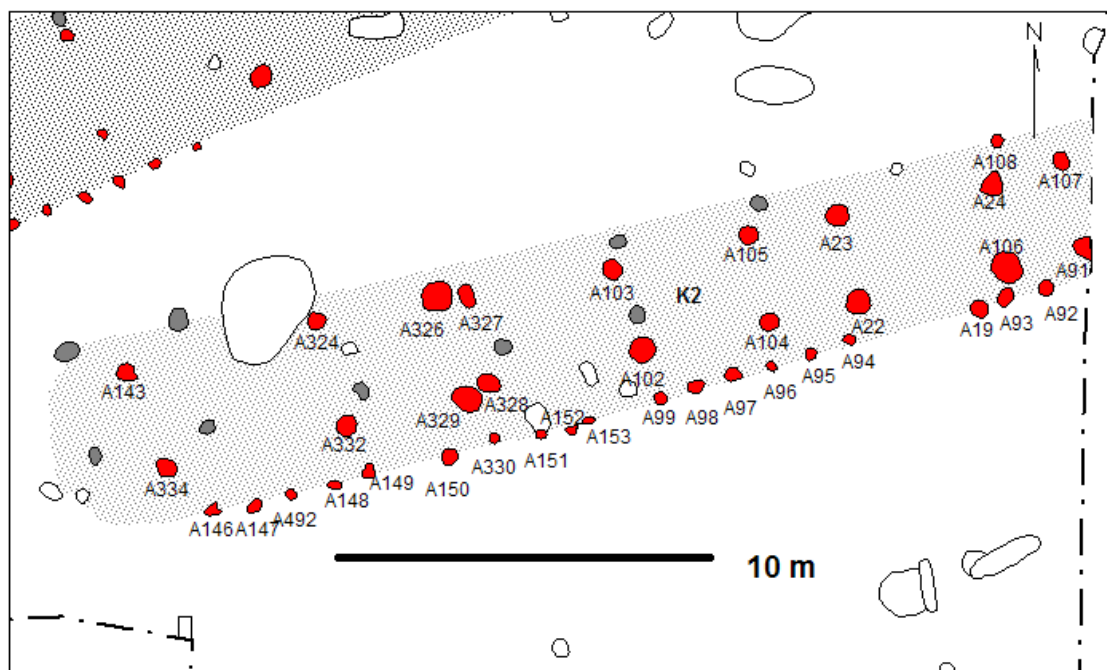
Bemærkbart: K1 er placeret på en vestvendt skåning, således at den vestlige del er i kote 93,8 og den østlige del (blot 15 meter fremme) er den på kote 92,4. Stolperne er tydelige og skarpt afgrænset fra undergrunden. Huset synes velbevaret i forhold til den nordlige del af lokaliteten. Langhuset er omgivet af et hegn der er opdelt i K6, K7 og K11.

Beskrivelse af huset: Huset er modulopbygget med i alt 4 sæt tagbærende i det afdækkede område. Der er 2,6 m fra gavlen til det første sæt tagbærende stolper i vest. Mellem det første og det andet sæt er der et spænd på 2,8 – 3 m. Derefter er der et større spænd på ca. 5 meter til det tredje sæt. Mellem det tredje og det fjerde sæt er der et spænd på 2,8 – 3 m. Gavlen er afrundet med jævnt afsatte stolper. Der er ikke erkendt nogen indgang.

Fotos: SBM 1082-4,17,19-22 og 30

Datering: Yngre romertid/ældre germanertid (hustypologi og keramiktypologi)

Langhus K2



Figur 4 Digitaliseret plan over Langhus K2 (markeret med rødt midt i billedet)

Orientering: Omtrentlig Ø-V, dog med en lille drejning mod VSV-ØNØ

Længde: Der er i alt erkendt 25,5 m af huset, som dog fortsætter ind under tracéet. (og dette er set ud fra et huset går fra A143 i vest til A107 i øst)

Bredde: Fra 4,5 til 5,25 m. Huset bliver bredere mod vest i de sidste tre stolpepar, medmindre disse hører til en anden konstruktion.

PFTnr. 5 og 9

Tagstolper: A143, A334, A332, A324, A329, A326, A327, A328, A102, A103, A104, A105, A22, A23, A24, A106, A107 og A91

Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: mellem 23 og 52 cm
- Bredde: Mellem 42 og 70 cm
- Fyld: Mellem brun gruset sand og længst mod øst er det sand. Enkelte har gule nister iblandet. Tydeligt afgrænsede, dog enkelte diffuse i snit.
- Form: Jævnt indadskrånende sider med flad til let afrundet bund.
- Fund: X15 (A91), X17 (A102)

Vægstolper: A146, A147, A492, A148, A149, A150, A330, A151, A152, A153, A93-A99, A19 og muligvis A108

Beskrivelse af vægstolper:

- Dybde: 4-16 cm (nogle kunne endda kun ses i overfladen)
- Bredde: mellem 22 og 52 cm (flest omkring de 30 cm)

SBM 1082 Gammel Rye

- Fyld: mellem brunt sand, enkelte med gule plamager.
- Form: Afrundede
- Fund: X16 (A146)
- Andet: Flere af stolperne var meget diffuse og kun erkendt idet de lå på række med de observerbare stolper.

Undergrund: Let leret sand mod øst, mens det bliver noget mere gruset mod vest.

Bemærkbart: Terrænet falder fra kote 92,7 til kote 91,3 fra vest mod øst.

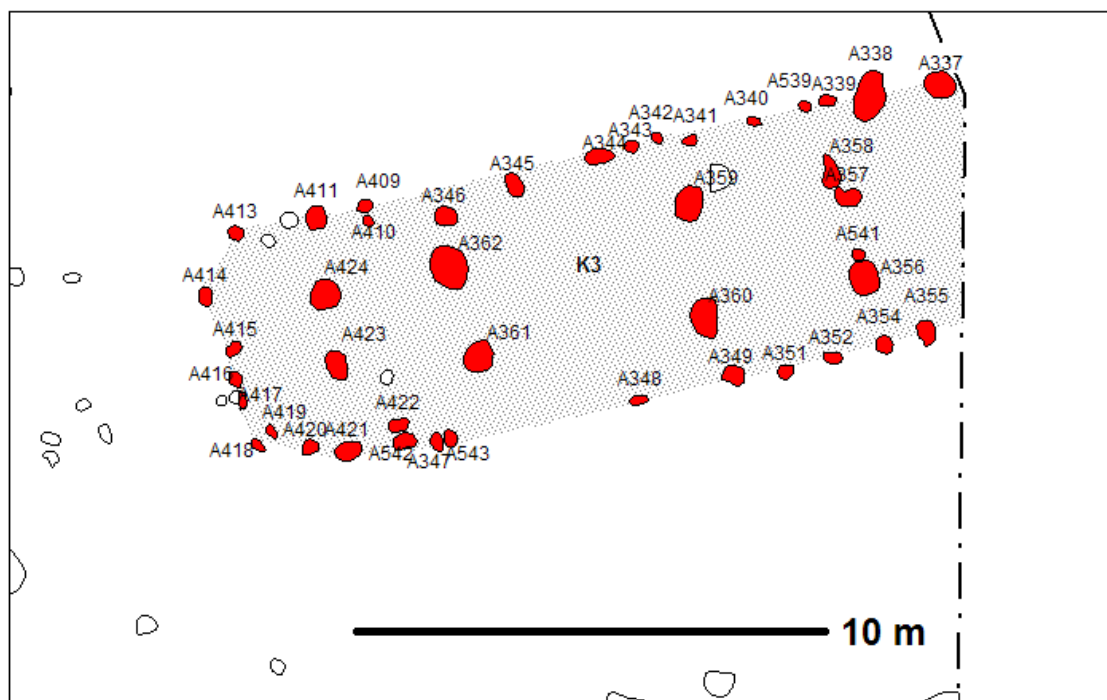
Beskrivelse af huset: Der er lidt forskellige teorier med denne konstruktion, hvilket bunder i den væsentlige forøgelse af vægbredden ved A327 og A328. Men det sydlige kontinuerlige vægforløb taler dog for at der er tale om én bygning. Det er også overvejet om der er tale om et sadeltagshegn, men grundet konstruktionens modulopbygning, er det dog slutteligt tolket, at der må være tale om et hus, trods dens meget smalle bredde i østenden.

I det tagbærende stolpehul, A91, er der fundet et lille offerkar, hvor de vertikalt stillede ører har en meget lille gennem boring.

Fotos: SBM 1082-10 til 12

Datering: Ældre germanertid (dateret på kar i A91, X15)

Langhus K3



Figur 5 Digitaliseret plan af Langhus K3 (markeret med rødt)

Orientering: Omtrent Ø-V, men med en tendens mod VSV-ØNØ

Længde: Huset er min. 16,7 m langt. Huset går ind under tracéet.

SBM 1082 Gammel Rye

Bredde: Ca. 5,4 m

PFTnr. 26, 29 og 30

Tagstolper: A423, A424, A361, A362, A360, A359, A358 og A356. I alt fire sæt.

Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: mellem 30 og 55 cm
- Bredde: mellem 54 og 103 cm, dog hyppigst mellem 54 og 85 cm
- Fyld: mellem til mørkt brunt sand, hvoraf flere har trækulsnistre og lidt rødbrændte lernistre.
- Form: stolperne er noget fladbundede, dog også enkelte rundbundede. Siderne er både lige og jævnt indadskrånende.
- Fund: X100 (A356), X89 (A358), X101 (A424)
- Andet

Vægstolper: A337-355, A409-411, A413-422, A539 og A542-543

Beskrivelse af vægstolper:

- Dybde: mellem 7 og 30 cm
- Bredde: mellem 20 og 50 cm
- Fyld: mellem-mørk brunt og gråt sand, enkelte er let diffus afgrænset bla. Pga. megen dyreaktivitet i området.
- Form: Rundbundede med jævnt indadskrånende sider.

Undergrund: Fint sand

Bemærkbart: Huset er anlagt på skrånende terræn, hvor den vestlige del er i kote 91,9 og den østligste del ligger i kote 93,3.

Fotos: SBM 1082-13 til 15, samt 46-48

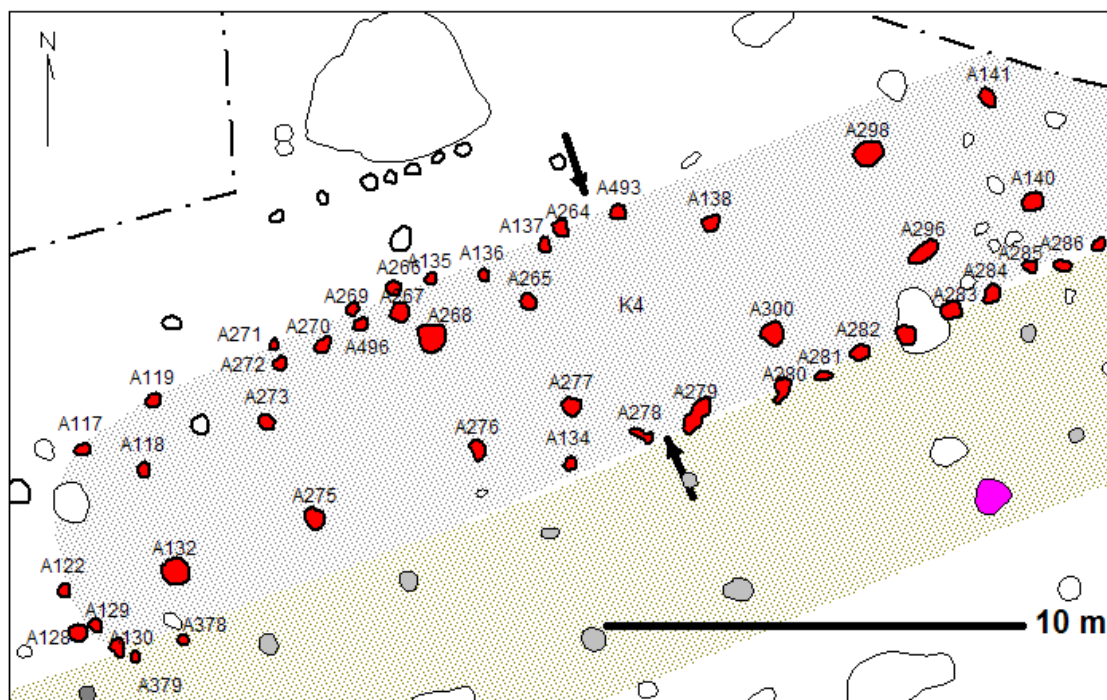


Figur 6 K3 Markeret med mel. Foto: RI

Beskrivelse af huset: Huset ses at være modulopbygget. Det første vestlige stolpepar er ca. 2 meter fra gavlen. Stolperne er let indskudte i begge sider i forhold til de øvrige stolpepar, og der er således kun 1,5 m imellem dem. De øvrige stolpepar har mellem 2,1 og 2,4 m fra den nordligste til den sydlige stolpe. Fra det første til det andet stolpepar er der et spænd på 2,6 m. Derefter sker der et større spring til det tredje sæt, nemlig ca. 5 meter. Ved det sidste modul er der ca. 3,1-3,4 meters spænd. Huset har pletvis manglende vægstolper. Der er ledt efter anlæggene, men ej fundet. Men det kan dog anes at der har været en afrundet gavl, ligesom i K1. De tagbærende stolper bliver dybere i det østligste sæt.

Datering: yngre romertid/ældre germanertid (hustypologisk)

Langhus K4



Figur 7 Digitaliseret plan af Langhus K4 (markeret med rødt)

Orientering: VSV-ØNØ

Længde: huset er min. 27 meter langt. Det er lidt usikkert om huset stopper lige før traceet eller fortsætter ind under.

Bredde: Ca. 5,4 m

PFTnr: 4, 6, 7, 8

Tagstolper: A 118, 132, 138, 140, (A141 – noget usikker), 265, 268, 273, 275, 276, 277, 296, 298, 300

Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: 21-62 cm, hovedsageligt omkring de 40 cm.
- Bredde: 43-60 cm, dog hovedsageligt omkring 50 cm.
- Fyld: grågult sandet heterogent med enkelte trækulsnister. Varierer lidt i forhold til undergrunden i en given del af huset.
- Form: ligesidet og rundbundet
- Fund: x13, 14, 18 keramik og trækul
- Andet

Vægstolper: A267, 269, 496, 270, 271, 272, 119, 117, 122, 128, 129, 130, 379, 378, 284, 285, 286, 287, 134, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 266, 135, 136, 137, 264, 295?,

Beskrivelse af vægstolper:

SBM 1082 Gammel Rye

- Dybde: 8-32 cm flest mellem 20-30 cm
- Bredde: 14-55 flest mellem 30-40 cm
- Fyld: Gråt sand med enkelte trækulsnister
- Form: ligesidet og rundbundet
- Fund: x19 keramik
- Andet: der er nogle mulige stolper i øst alt afhængig af hvor husets gavl er. Det er A291, 292, 294, 295, 495, 287, 264 i vest A131. Desuden er der dobbelte stolper mellem de to moduler i vest. Dette kun muligvis tolkes som værende lysindfaldsstolper.

Indgangsstolper: A264, A493 mod nord og A278 og A279 mod syd (Markeret med pile på billedet).

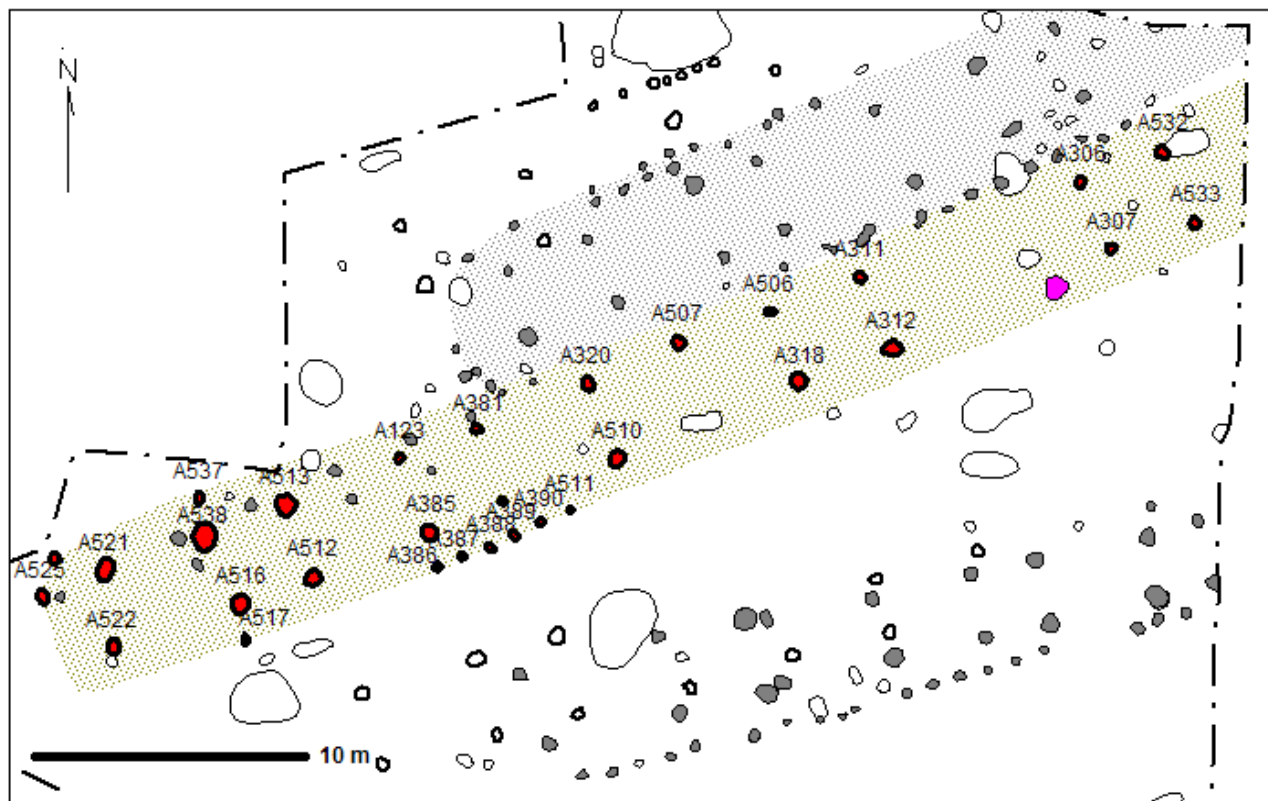
Undergrund: Undergrunden er i øst og vest sandet og gruset i midten mest sandet enkelte steder lidt ler. Mod nord omkring A138 er der noget plastisk ler.

Bemærkbart: Vægstolperne er meget tydelige i gavlenderne. Den tagbærende stolpe A141 længst mod øst og nord kan ikke ses i snittet. Den er dog erkendt i fladen

Beskrivelse af langhuset: Huset anses for modulopbygget, med i alt 7 sæt tagbærende stolper. Fra vest er der ca 2,4 m mellem gavl og det første sæt tagstolper. Mellem første og andet sæt er der mellem 3,4 og 3,6 m. Disse anses som det første modul. Derefter er det et spænd på ca. 4,3 meter mellem andet og tredje sæt. Tredje og fjerde sæt anses som et modul hvor spændet er ca. 2,4 meter. Fra det fjerde til det femte sæt er der knap 5 meter. Det er her imellem indgangen tolkes til at være. Til det næste sæt er der ca. 4,1 m. Det syvende sæt er lidt uvis, men idet vægstolperne fortsætter, må vi gå ud fra at det er sandsynligt at også huset fortsætter. En anden mulighed er selvfølgelig at det er et hegn som går ud fra huset, således at huset standser efter det sjette stolpepar.

Fotos: SBM 1082-8, 23, 24, 25 og 26

Datering: Yngre romertid/ ældre germanertid (hustypologi samt keramiktypologi)

Langhus K5**Figur 8 Digitaliseret plan af Langhus K5 (markeret med rødt)**

Orientering: VSV-ØNØ

Længde: Max længde er på 47 m, hvis man indregner en formodet afstand til den østligste gavl. Dog er der tvivl om hvorvidt den sidste østligste modul skal indregnes i regnes huset. Det store spænd på 8,8 m mellem A311 og A306 virker lidt for bredt. Der er ledt efter stolper mellem disse. Der skal der her tilføjes at mange af de tagbærende var meget diffuse i fladen, hvilket kan betyde at stolperne ikke kunne erkendes.

Bredde: Ca. 5,5 m Afstanden mellem de tagbærendes midtpunkt ligger meget konsekvent på mellem 2,8 og 2,9 m.

PFTnr: 10, 13, 15 og 24

Tagstolper: A532, A533, A306, A307, A311, A312, A506, A318, A507, A320, A510, A381, A384, A123, A385, A513, A512, A538, A516, A521 og A522. A507 står alene, men den modsatte sydlige stolpe kan være forsvundet i gruben overfor. Der blev i denne ledt efter stolpen, men uden held.

Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: mellem 15 og 40 cm
- Bredde mellem 22-76 cm
- Fyld: Primært lys-mellembrun gruset sand. Ved få af stolperne er det ren fint sand. Disse har tendens til at være mere mørke i fyld. Stolperne er tydelige i profil, mens flere er meget diffuse i fladen.

- Form: formen er noget irregulær. Der er både fladbundede, rundbundede og spidsbundede, og siderne er både lige og jævnt indadskrånede.
- Fund: X21 (A506), X22 (A318), X23 (A318), X24 (A381), X34 (A513), X54 (A538)

Vægstolper: A386-390, A511, A517, A525, A530 og A537. Der er ikke fundet spor af indgangsstolper.

Beskrivelse af vægstolper:

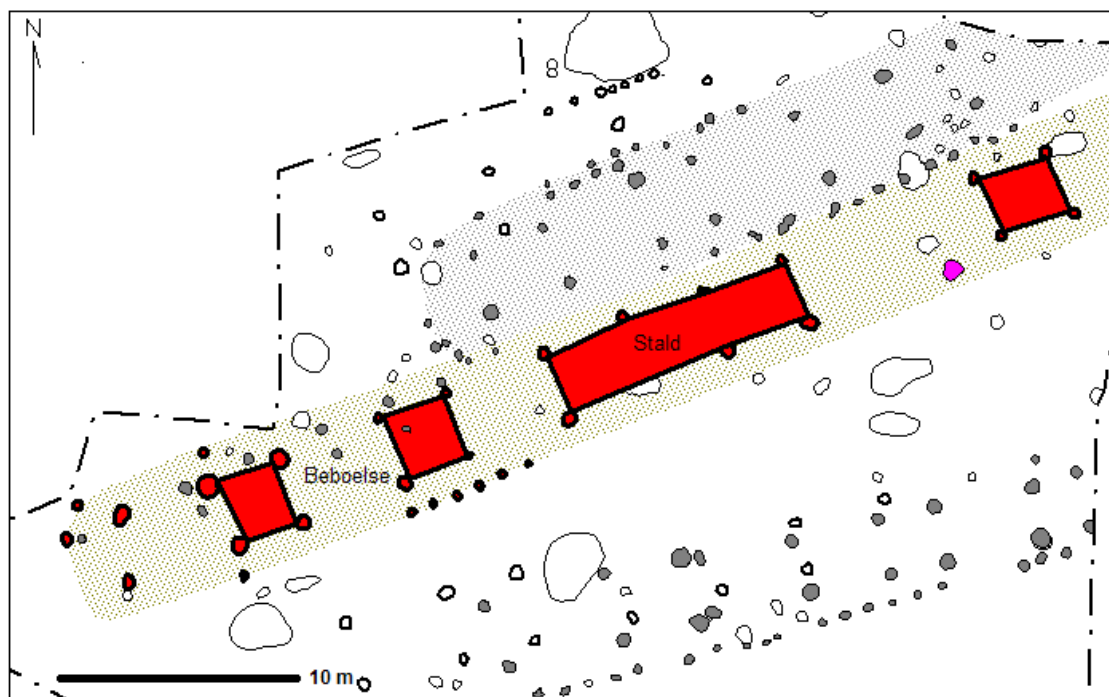
- Dybde: Mellem 6 og 21 cm
- Bredder: Mellem 24 og 35 cm
- Fyld: Lys til mørkt brunt sand, nogle er lidt gruset.
- Form: Jævnt skrånede sider og rundbundede.
- Andet: Der er ledt efter vægstolper hele vejen rundt om huset.

Undergrund: Let gruset til meget gruset sand

Bemærkbart: Terrænet falder fra 93,1 m.o.h. i vest til 90,7 m.o.h. i øst.

Beskrivelse af huset: Huset ses at være modulopbygget. Det første vestligste sæt ligger for sig selv og den sydligst stolpe er lettere forskudt mod vest. Det næste sæt ligger derfor mellem 3,8 og 4,6 m længere henne, hvor det danner par med det tredje sæt. Andet og tredje sæt har en indbyrdes afstand på ca. 3,2 m. Derefter er der et længere spænd på 4,5 m hen til det fjerde sæt som danner par med det femte sæt. Disse to har en indbyrdes afstand på 3 m. Fra det femte til det sjette sæt er der en afstand på 4,5 m, herefter er der fire sæt som står med nogenlunde jævn afstand. Deres indbyrdes afstand er mellem 3,6 og 3,7 m. Mellem det niende og det tiende sæt er der et større spænd på 8,8 m. Det er muligt at der her kan være overset nogle stolper. Det tiende og elvte par har indbyrdes afstand på mellem 3,2 og 3,3 m.

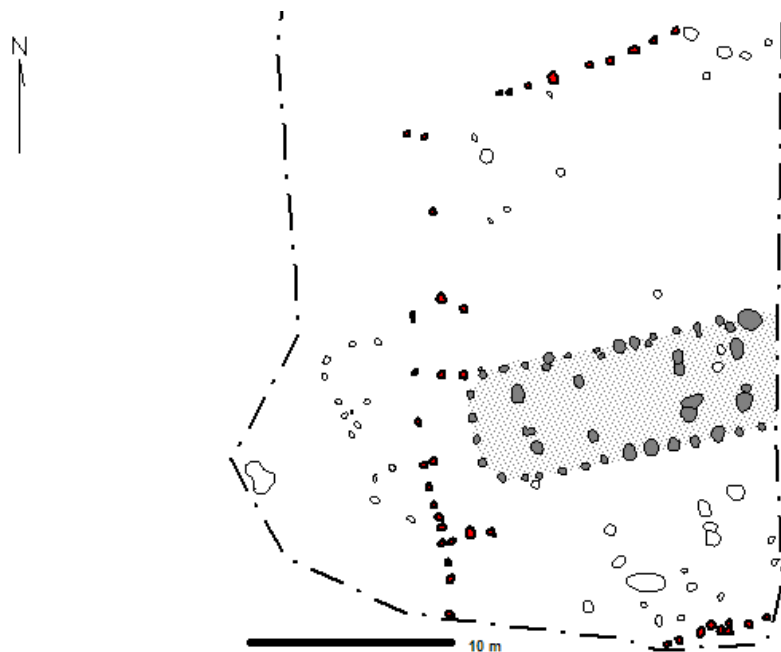
Anden til femte sæt regnes for beboelsedelen, mens sjette til niende sæt tagbærende regnes for stalden (se figur 9). Dette er tolket ud fra en sammenligning med Vorbasse-husene fra yngre romertid/ældre germanertid.



Figur 9 Digitaliseret plan af Langhus K5's tolkede funktionsopdeling

Datering: Yngre romertid/ældre germanertid. (hustypologi)

Hegnsforløb K6



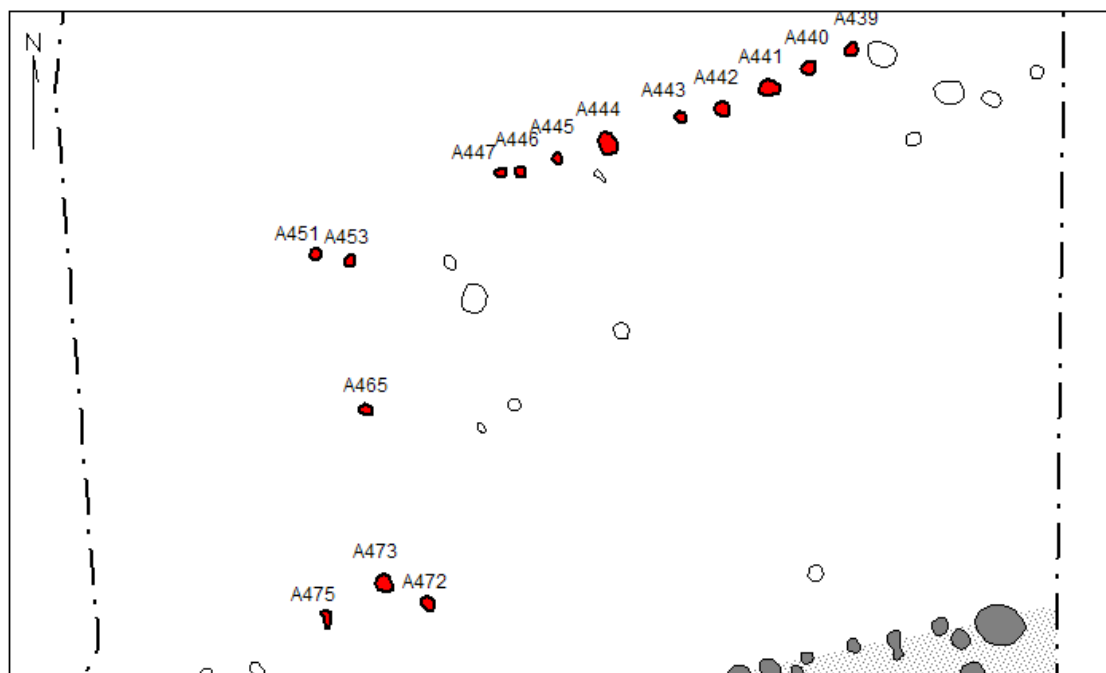
Figur 10 Digitaliseret plan af Hegnsforløb K6 (markeret med rødt)

Længder: Der er samlet registreret et forløb på 63 m, men flere steder er der huller i hegnets tracéet mod syd gemmer sandsynligvis på hegnets sydvestlige hjørne.

Areal: Hegnet formodes at omslutte Langhuset K1, således at dette danner et sluttet gårdsanlæg. Men da vi ikke har den østlige slutning, kan arealet ikke udregnes.

PFTnr: 14, 20, 22, 24, 27, 28

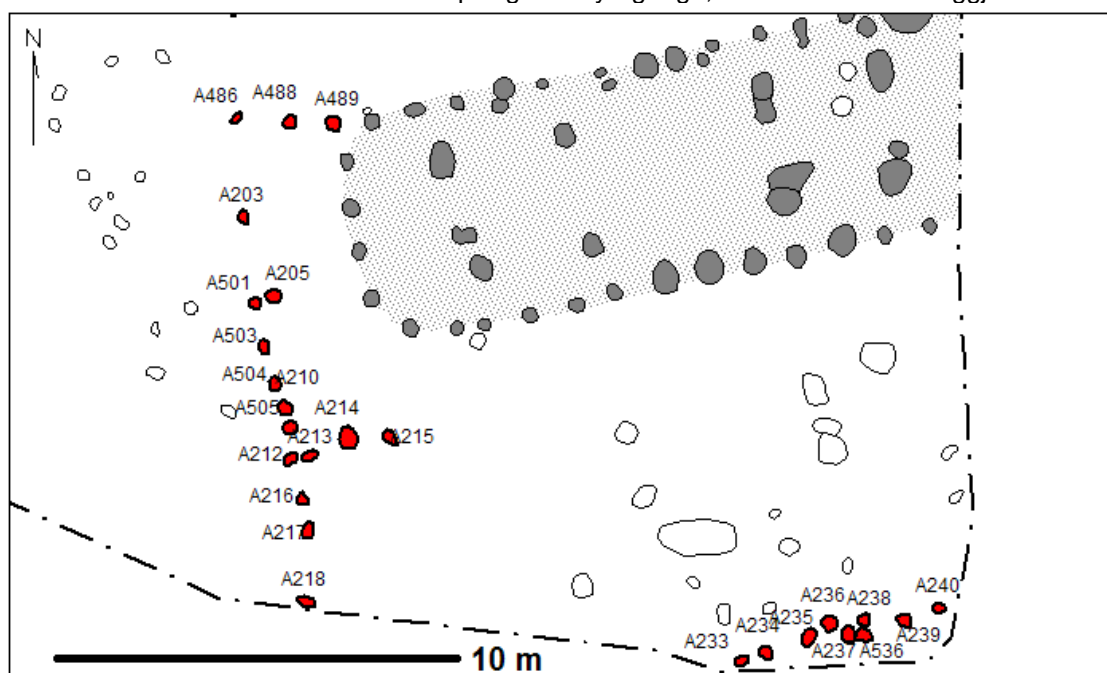
Hegnsstolper: A439- A447, A451, A453, A465, A472, A473, A475, A486, A488, A489, A203, A501, A205, A503-505, A210, A212-218, A233-240 og A536.



Figur 11 Digitaliseret plan af Hegnsforløb K6's nordlige forløb (markeret med rødt)

Beskrivelse af hegnsstolper:

- Dybde: mellem 10 og 35 cm. Stolperne i saddeltaget er dog op til 50 cm dybe.
- Bredde: mellem 20 og 44 cm.
- Fyld: mellem til mørk brunt/gråbrunt sand
- Form: Fladbundede eller let afrundede bunde med jævnt indadskrånende sider.
- Fund: X97 (A212)
- Andet: Området var præget af dyregange, hvilket ofte vanskeliggjorde observationerne.



Figur 12 Digitaliseret plan over Hegnsforløb K6's sydlige forløb (markeret med rødt)

Undergrund: sand

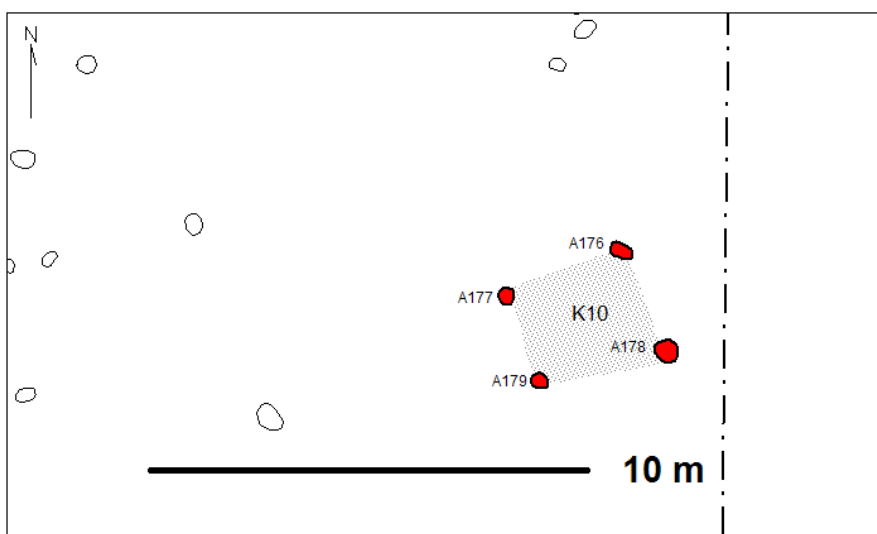
Bemærkbart: Ligger på et noget skrånende terræn.

Beskrivelse af hegnet: Flere af stolperne er noget diffuse, hvilket skal ses i lyset af de mange dyrespor.

I den vestlige side af hegnet er der registreret spor af saddeltagshegn.

Datering: yngre romertid/ældre germanertid

Staklade K10



Figur 13 Digitaliseret plan over Staklade K10 (markeret med rødt)

Orientering: Ø-V

Længde: Mellem A177 og A176: 2,8 m. Mellem A176 og A178: 2,5 m. Mellem A178 og A179: 3 m. Mellem A179 og A177: 2,1 m. Det kan ikke udelukkes at det er slutningen på et hus som fortsætter mod øst ind under tracéet.

PFTnr.: 25

Tagstolper: AA176-A179

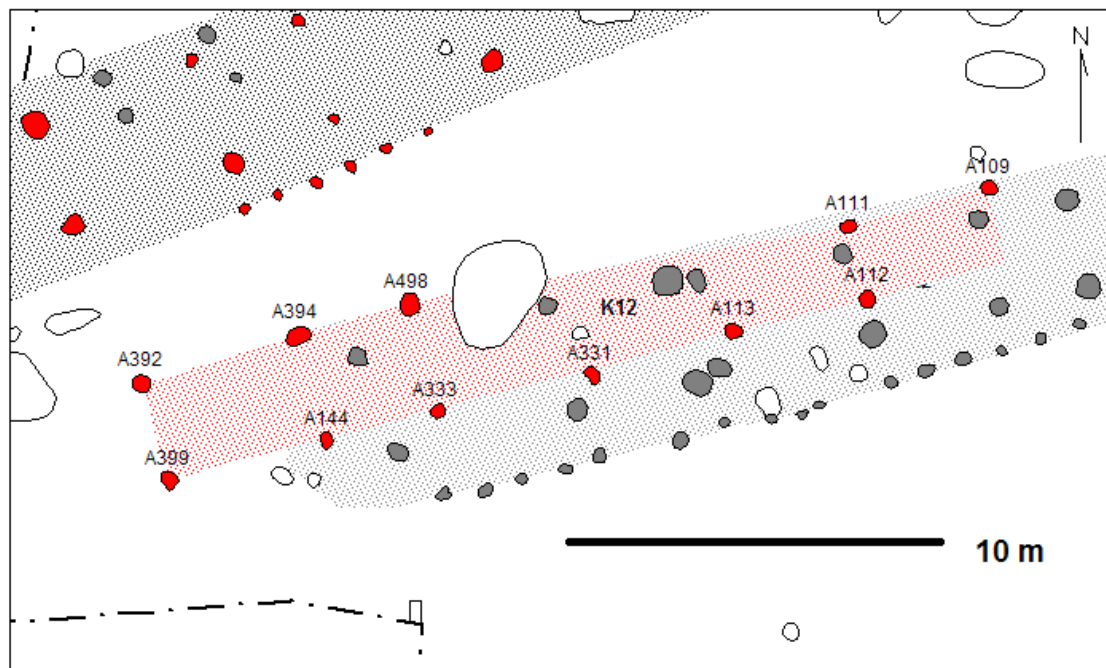
Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: mellem 10 og 26 cm
- Bredde: Mellem 35-47 cm
- Fyld: mørke brunt/gråt sand
- Form: De tre er rundbundet, den fjerde fladbundet. Jævnt indadskrånende sider.

Undergrund: let gruset sand

Datering: Formodes at være samtidig med de øvrige huse.

Hegnsforløb?/hus? K12



Figur 14 Digitaliseret plan over Hegnsforløb?/hus? K12 (markeret med rød raster)

Orientering: V-Ø, dog drejet lidt mod VSV-ØNØ

Længde: Mellem 19 og 23 m

Bredde: mellem 2 og 3 meter mellem de tagbærende

PFTnr. 10

Tagstolper: A392, A399, A394, A144, A498, A333, A331, A113, A111, A112, og A109

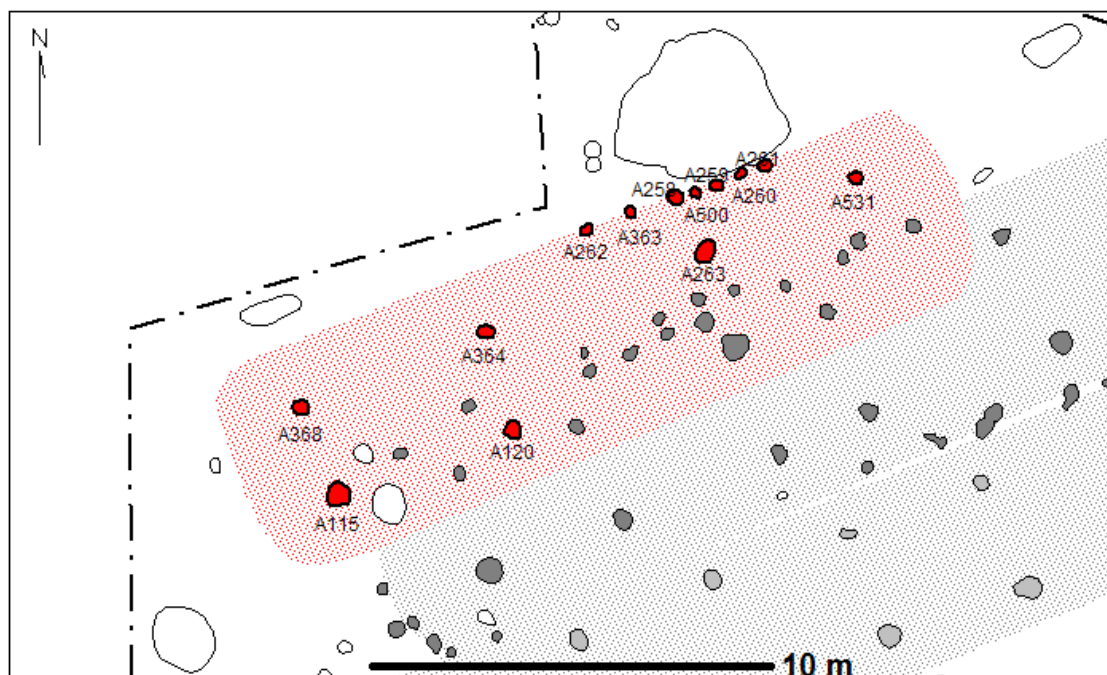
Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: mellem 10 og 35 cm (dog flest omkring 20-30)
- Bredde: mellem 37 og 52 cm
- Fyld: mellem brun let gruset sand. De fleste er klart afgrænsede.
- Form: Let indadskrånende sider og med forholdsvis flade og let afrundede bunde.

Undergrund: sandet grus.

Datering: muligvis Yngre romertid/ældre germanertid

Langhus K13



Figur 15 Digitaliseret plan over Langhus K13 (markeret med rødt)

Orientering: Omtrent VSV-ØNØ

Længde: Fra den vestligste til den østligste tagbærende er der 15 m

Bredde: Ca. 5,5 m

PFTnr. : 8, 13, 15

Tagstolper: A115, A368, A364, A120, A263 og A531 (I alt fire sæt, hvoraf der mangler to tagbærende.

Makkeren til A263 kan være overlejret af A264 som ligger i K4, mens makkeren til A531 ikke kan erkendes.)

Beskrivelse af Tagstolper:

- Dybde: mellem 12 og 50 cm, dog hyppigst ml. 26 og 50 cm
- Bredde: mellem 30 og 64 cm
- Fyld: mellem brun/gråbrun let gruset sand. Dog ler i A531
- Form: Generelt rundet spidsbundet med jævnt indadskrånende sider.
- Fund: X33 (A115)

Vægstolper: A258-A262, A363 og A500

Beskrivelse af vægstolper:

- Dybde: 5-13 cm
- Bredde: 25-40 cm
- Fyld: gråt sandet ler / leret sand
- Form: Omtrent fladbundede med indadskrånende sider
- Andet: A500 er noget usikker

Undergrund: Blandet område, hvor der både findes gruslommer og lertilommer.

Bemærkbart: Det kan ikke udelukkes at huset fortsætter ind under tracéet mod vest.

Datering: yngre romertid/ ældre germanertid (keramikken ligner i gods og form øvrige fund fra husene)

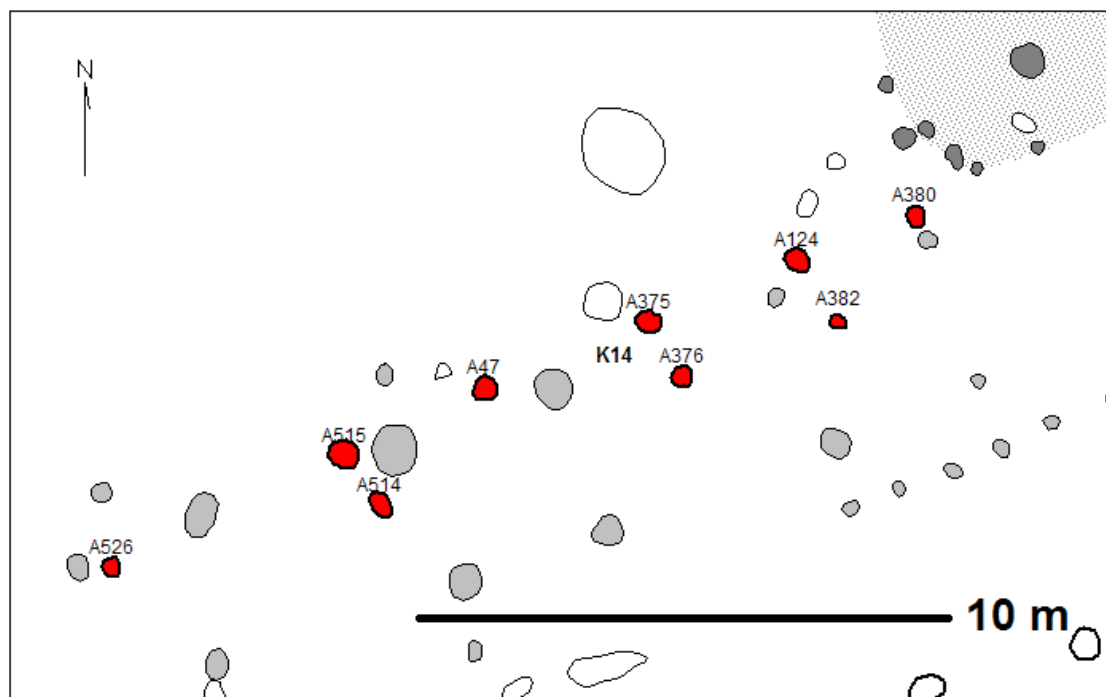
Hegn K14

Orientering: VSV- ØNØ (parallelt med K5)

Længde: ca. 15,5 m

PFTnr.: 2, 13, 15 og 22

Stolper: A526, A514, A515, A47, A375, A376, A124, A382 og A380



Figur 16 Digitaliseret plan af Hegn K14 (markeret med rødt)

Beskrivelse af stolper:

- Dybde: mellem 9 og 23 cm
- Bredde: mellem 30 og 70 cm. De fleste er mellem 30 og 40 cm.
- Fyld: lys til mørkt brunt sand, hvoraf nogle af dem har lyse plamager. Lidt trækulsnister.
- Form: Lige og jævnt skrånende sider med både flade og runde bunde.
- Fund: ingen

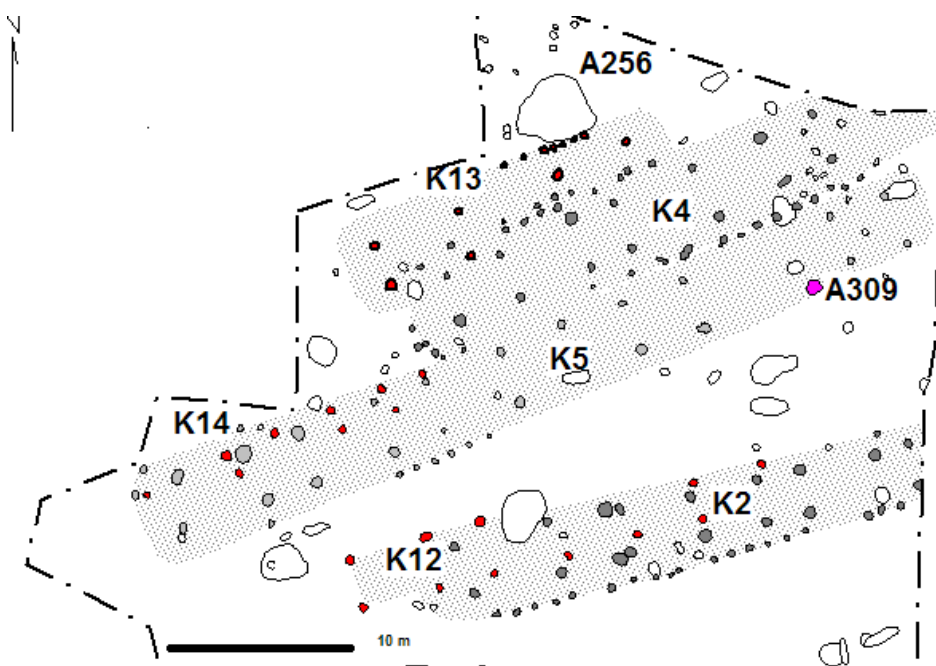
Undergrund: gruset sand

Bemærkbart: Hegnet er 6 stolper på rækker, hvoraf de tre har en stolpe liggende syd for med ca. 1,2 meters afstand.

Datering: Formodentlig yngre romertid/ældre germanertid

Generel beskrivelse af yngre romertids/ældre germanertids-bebyggelsen

Der er tale om flere faser i bebyggelsen. I den nordlige del ligger husene så tæt, endog nogle steder delvist oveni hinanden, at det er fysisk umuligt at de har eksisteret samtidigt. Det er muligt, at det er den samme gård der har flyttet lidt rundt på sin ejendom, men det er også muligt der ligger to gårdanlæg som har afløst hinanden. Ingen steder blev der påvist relationer mellem husene, hvilket besværliggør en tolkning af den nordlige del af lokaliteten. Bebyggelsens uafsluttede karakter på det arealmæssigt mindre udgravede område, besværliggør tolkningen af gårdanlægget.

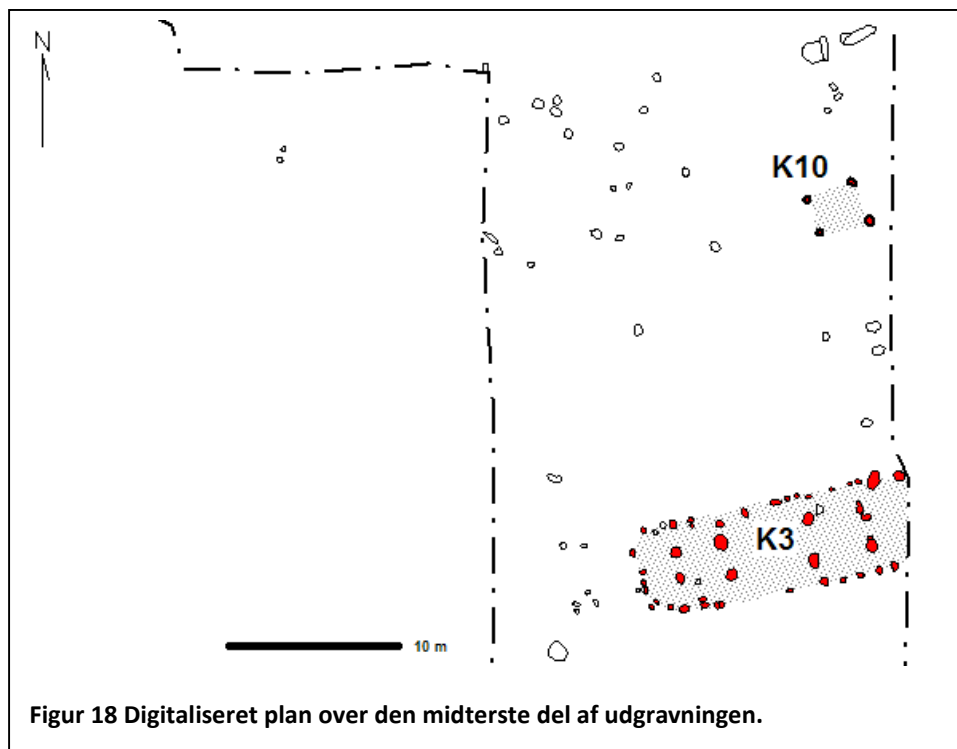


Figur 17 Oversigt over den nordligste del af udgravningen. Alle konstruktioner, samt de to beskrevne anlæg, er markerede.

Husene er dateret efter Vorbasse-husene (se: Langhus XXVI fra Vorbasse, Steen Hvass 1976). Disse stammer fra yngre romertid/ældre germanertid. Det er også disse der ligger til grund for funktionsinddelingen af Langhus K5.

Samtidig er der kartyper der peger på overgangen mellem yngre romertid/ældre germanertid, således at man kunne formode bebyggelsen har eksisteret i årtierne omkring år 400 e. Kr.

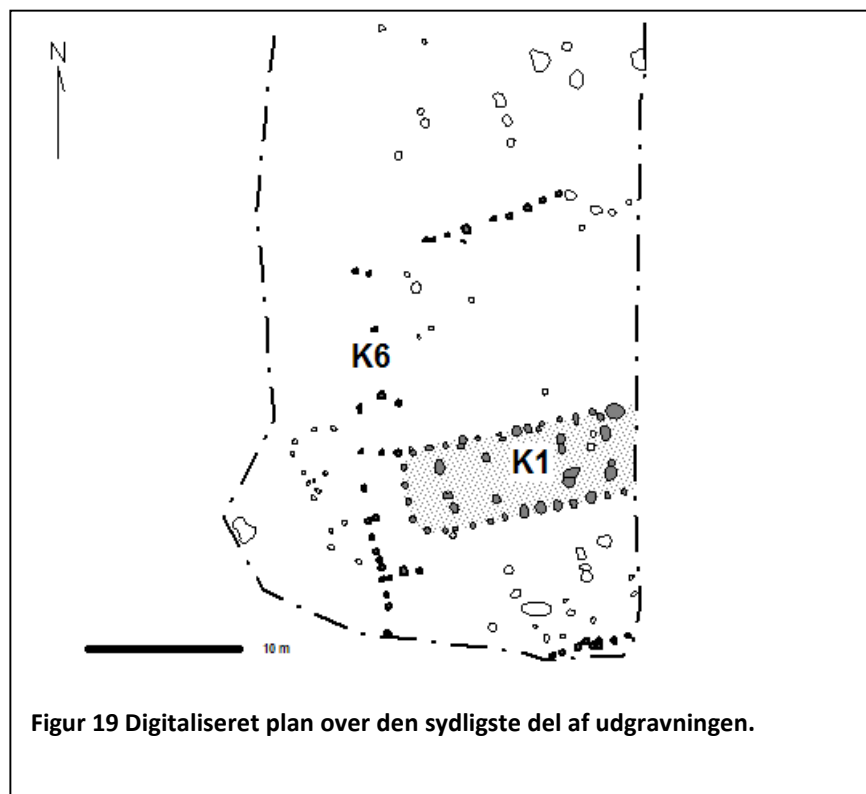
To af langhusene, K1 og K3 ligger helt rent med en indbyrdes afstand på 30 meter. Meget taler for at disse to er samtidige. Blot placeringen af dem, på samme længdegrad, vidner om at der har været symmetri i bebyggelsen. Desuden er byggestilen i husene meget ens. K1 er omgivet af et hegn. Det har ikke været muligt at erkende noget hegn i forbindelse med K3, men det kan være forsvundet.



Figur 18 Digitaliseret plan over den midterste del af udgravningen.

Området omkring de to huse er præget af sand. K3 har muligvis haft en tilhørende staklade som ligger 15 meter nord for huset.

Det kan dog ikke helt udelukkes at stakladen er en del af et større hus.



Figur 19 Digitaliseret plan over den sydligste del af udgravningen.

Perspektivering: Yngre romertids/ældre germanertids-bosættelsen formodes at være afgrænset mod vest, men den fortsætter mod syd, nord og øst. Dog er der mod øst kun ca. 50 meter, der ikke

er undersøgt, før terrænet stiger kraftigt. Terrænstigningen markerer muligvis en afslutning på bebyggelsen.

A256 grube

Udgravningsmetode: Gruben blev udgravet som et grubehus, da det i overfladen ikke kunne udelukkes, at der var tale om et grubehus. Der blev udlagt to balke en øst-vest gående og en nord-syd gående. Den nord-sydgående blev dog kun udlagt i den nordlige 2/3 af gruben. Det nord-sydgående snit blev udlagt således, at det kunne afgøres og "udposningen" mod nord var en selvstændig nedgravning.

Der blev gravet med skovl og ske. Fladen blev nivelleret efter behov og balkens profiler blev tegnet i 1:20 med tommestok og målebånd.

Beskrivelse: I fladen er gruben næsten rektangulær med en "udposning" mod nord. I snit er gruben svagt rundbundet grænsende til fladbundet især mod sydøst. Siderne er svagt skrånende, dog skråner den vestlige del mere end resten.

Fylden består af opfyldslag se nærmere i Anlægslisten. Lag 2 bestod af rødbrændt ler, ler, trækul og sten. Der kan her være tale om et udsmidslag fra en ovn eller lerklining fra et hus. I lag 13 mod nordvest blev der fundet jerngenstande og en hel hvæssesten af norsk skiffer.

Lagene i gruben er antageligt opfyldslag, da alle lagene er meget heterogene og indholdet meget forskelligartet. Nogle af de største sten er antageligt blevet smidt i gruben før resten af opfyldslagene, da stenene ligger på undergrunden. Undergrunden bestod af fint sand med plastisk ler i et lag henover. Og så sand igen.

Resultat: Udposningen mod nord er ikke en selvstændig nedgravning.

Der blev ikke erkendt stolpehuller i kanten af gruben eller umiddelbart ved siden af der kunne indikere at der var tale om et grubehus. Der blev i lag 7 fundet et muligt stolpehul, men det er meget usikkert. Der blev ikke fundet noget i lagene der kunne fastslå grubens funktion.

Mål: 423 x 315cm, 80 cm dyb på det dybeste sted.

Genstandsfund: X36-38, X41-43, X58-62. Hovedparten er keramik, hvoraf omkring 50 % er sekundært brændt eller fejlbrændt. X42 er et metal spænde til et bælte eller seletøj. X43 er en hel hvæssesten af glimmerskiffer, der regnes som importeret fra Norge.



Figur 20 Hvæssesten af glimmerskiffer. Fundet i A256. Foto: RI

Tegninger: Gruben er tegnet på fladetegningerne T1-2 og profiltegningerne 16-18.

Konklusion: Grubens funktion er ukendt. Men der kan være tale om et lertagningsgrube der siden hen er blevet fyldt op med affald. Stedet hvor gruben ligger er det eneste sted i udgravningsfeltet hvor der er fundet plastisk ler i undergrunden.

Datering: Keramikken er antageligt jernalder. Skiffer hvæssestenen peger på germansk jernalder.

A309, Brandgrube

I det nordøstlige hjørne af udgravningen dukkede der en enkelt brandgrav frem. Graven ligger i den østlige del af K5, og det må derfor sandsynliggøres at de to ikke er samtidige. Derudover er der fundet keramik i graven der stammer fra et halvkuglekar, hvilket daterer den til vikingetid. Forhåbentlig kan jerngenstandene datere graven yderligere.

Ved muldafrømningen blev fyldskiftet opdaget før der blev taget for meget jord af, og er derefter fremrenset med ske. Det er muligt at der blev fjernet lidt af graven med maskinen, men det synes dog sandsynligt at det meste blev reddet.



Figur 21 Brandgruben i profil. Foto: MSC

Nedgravningen er let irregulær cirkulær i fladen med jævnt stejle sider og en flad bund. Diameteren er ca. 50 cm og dybden er 20 cm. I bunden ses forstyrrelse af en dyregang. Fyldet er mørk brun gruset sand med trækulsnister, keramik, hvoraf noget synes sekundært brændt, jerngenstande og hvidbrændt smuldrende knogle. Fyldet er forstyrret af dyregange. Al jord er hjemtaget og soldet dagen efter. Her blev fundet flere jerngenstande samt en perle. Jerngenstandene er sendt til Moesgårds konserveringsafdeling, hvor de er blevet røngtenfotograferet. Da budgettet ikke kunne rumme en konservering af samtlige genstande, blev der udvalgt de ifølge røngtenbilledet, mest interessante genstande til videre bevaring. Rapport afventer.

Fund: X45-X51.

Fotos: SBM 1082_40-42

Datering: Vikingetid

Perspektivering: Med en brandgrube fra vikingetid kan man formode en nærliggende vikingetidsboplads og muligvis også en gravplads. Lokalteten ligger kun 250 meter fra den nuværende kirke, der stammer fra 1100 tallet. Det er dermed sandsynligt vi kan finde vikingebopladsen lidt nordligt for den udgravede plads.

Generel fundbeskrivelse

De 123 fund er stærkt overrepræsenteret af keramikmaterialet. Der er fundet i alt 850 stykker keramik, heraf er 88 rand. Keramikken er meget groft magret og ofte rødbrændt. Der findes dog sortbrændte tynde, fint magrede skår imellem, men det er meget få. Enkelte af dem er ornamenteret med omløbende bånd eller cirkulære fordybninger. Den dominerede kartype er de uornamenterede grove forrådskar i forskellige størrelser. Der er desuden fundet rester af sikar og

ostekar. Som en lille ekstragevinst blev der i et tagbærende stolpehul fundet et miniaturrekar, som muligvis skal fortolkes som et offerkar (se figur 24). Karret er kun 6,5 cm højt og har minimum to lodrette ører med en meget lille gennemboring. Karret minder om miniaturrekarrene fra Darum, der er dateret til ældre germanertid (se: Jensen, Stig, 1985:117).



Figur 22 Offerkar, X15. Foto: MSC

Derudover er der fundet bearbejdede genstande af bjergart, som slibesten og knusesten. Dog er der også fundet en meget fin hvæssesten der er lavet af glimmerskiffer (se figur 22). Glimmerskiffer betragtes som værende import fra Norge. Bebyggelsen må således have haft forbindelse mod Nord eller man har handlet sig til den.

Metal er også repræsenteret på pladsen. Dog er den endelige konserveringsrapport ikke færdiggjort i skrivende stund. Enkelte bemærkninger kan dog knyttes. Et bæltespænde af jern lå tæt op ad hvæssestenen i A256. Muligvis er der fundet rester af en kniv i en anden mindre grube. Ellers er de fleste øvrige genstande fra vikingetids brandgruben. Her kunne på røntgenbilledet udskilles et spænde, flere søm og mindre plader med huller til nitter. Desuden er der fundet cylinderformede perler af endnu ukendt materiale.

Konklusion og perspektivering

I et større perspektiv kan Gammel Rye-bopladsen fra overgangen yngre romertid til ældre germanertid ses som et af de tidligste stadier i Gammel Rye By. I denne periode bliver bopladserne større og kan på det nærmeste betegnes som små landsbyer, hvor hvert enkelt hus er indhegnet. Stadig er landsbyerne labile, men de findes hyppigt i flere generationer på samme sted. Husene bliver også længere og det er derfor normalt at se huse som K5 der er over 45 meter lang. Samtidige er husene modulopbygget, hvilket hænger sammen med en særlig funktionsopdeling af huset. Stalden er nu flyttet ind midt i huset, og beboelsesdelen er mod vest, mens det østlige rum's funktion stadig er ukendt. Husenes voldsomt forøgede længde (mod 15 meter i de foregående perioder) menes at være et resultat af omlægning og effektivisering i landbruget.

Lokaliteten er et af de første spor af det fortidige Gammel Rye og dermed også en vigtig brik i puslespillet. Samtidig har vi også fået et hint om hvor den vikingetidige bebyggelse kan have været i og med brandgrubens eksistens.

Fremtidigt arbejde

Arealet for udstykningen er nu frigivet til byggemodning. Det formodes, at al væsentlig arkæologi er undersøgt på arealet. Det grønne friholdte område (IIA) er ikke arkæologisk undersøgt. Skal der i fremtiden røres ved dette område skal museet kontaktes.

Skanderborg Museum, juni 2008

Cand.mag. Merethe Schifter Christensen

Litteratur

Jørgen Jensen; *Danmarks Oldtid. Yngre Jernalder og vikingetid.* 2004

Stig Jensen: Et grubehus fra Darum. Bidrag til keramikudviklingen gennem 6. årh. e. kr.. *KUML 1985*

Steen Hvass; Jernalderens Bebyggelse. I *Fra Stamme til Stat i Danmark 1, Jernalderens stammesamfund*, (red) Peder Mortensen og Birgit M. Rasmussen. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII, 1998

Steen Hvass; Udgravningerne i Vorbasse : en landsby fra 4. - 5. årh. og fra vikingetid, samt en brandtomt fra yngre stenalder og to kvindegravpladser fra ca. år 0

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår f./e. Kr.	SBM 1082 Gammel Rye
Middelalder		1536	Enkelte genstande
		1066	
Vikingetid		1066	Brandgrube
		750	
Jernalder	Germansk jernalder	750	Huse, hegn og gruber
	Romersk jernalder	400	
	Førromersk jernalder	Kr. f. år 0	
Bronzealder	Yngre bronzealder	500	
	Ældre bronzealder	1700	
Yngre stenalder (Neolitikum)	Sen-neolitisk tid	1700	
		2400	
		2800	
	Enkeltgravstid		
	Mellem-neolitisk tid (tragtbægerkultur)		

SBM 1082 Gammel Rye

		3300	
	Tidlig-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3900	
Ældre stenalder	Ertebøllekultur	3900	
	Kongemosekultur	5400	
	Maglemosekultur	6800	
		9000	
Ældste stenalder	Ahrensburgkultur	9000	
	Brommekultur		
	Federmesserkultur		
	Hamburgkultur	12500	